

Биљана Дојчиновић
Ана Коларић

Линија испод које се не може ићи

Разговор са Светланом Слапшак

Проф. др Светлана Слапшак
Фотографија: Исток Димц

Светлана Слапшак је рођена у Београду, где је завршила Класичну гимназију. Студије закључно са докторатом завршила је на Одељењу за античке студије на Филозофском факултету Универзитета у Београду. У Институту за књижевност и уметност у Београду била је запослена од 1972. до 1988. године, када је изгубила службу

после интерног самоуправног суђења организованог у институту, мада је на суду исте године ослобођена кривице. Преселила се у Љубљану 1991. Предавала је на многим југословенским, европским и америчким универзитетима. На Филозофском факултету у Љубљани је предавала српску и хрватску књижевност (1985–1992) на славистици и Балканске жене (1995–2012) на социологији културе. Главна је уредница часописа *ProFemina* у Београду од 1994, директорка Српског културног центра „Данило Киш” у Љубљани (2009–2013), уметничка директорка СКЦ „Данило Киш” (од 2013), директорка Института за балканске и средоземне студије и културу у Љубљани (од 2009). На ISH водила европске пројекте Marie Curie EST и GEMMA, у европској мрежи ATHENA 1–3 водила је пројекат Red Athena. Чланица је (као представница ISH) Centre for Humanities Универзитета у Утрехту, HUMED (конзорцијум за медитеранску хуманистику) Универзитета у Гранади. Објавила је (написала и/или уредила) преко 70 књига и зборника, више од 400 студија из лингвистике, античких студија, компаративне књижевности, балканологије, студија рода, преко 1500 есеја, један роман, две драме (на www.dkis.si), неколико комада за позориште сенки Карађоз, преводе са грчког, новогрчког, латинског, француског, енглеског и словеначког. Од пензионисања (2014) бави се писањем студија, прича, драма, романа, путописа, либрета, драматургијом, превођењем и писањем књига из хуманистике, самостално и у двојном ауторству са својим некадашњим студенткињама. Освојила је бројне награде, а најновије су Златни сунцокрет за роман *Ravnoteža*, 2016; и награда женске секције словеначког PEN-а MIRA, 2017. Разговарале смо пре свега о историји часописа *ProFemina*, као и о писању за новине, те прозном и драмском стваралаштву.

Први број ProFemine изашао је у зиму 1994/1995. Зашто сте се одлучили на покретање овог часописа? Реците нам нешто о уредништву, сарадницама/сарадницима, првим бројевима.

То је била идеја Верана Матића и Соње Лихт. Они су добили средства и позвали ме да се договоримо око формирања часописа. У том тренутку била сам у САД, на Ратгерсу.

Идеја ми се веома допала, те сам се у време пролећног распуста вратила у Љубљану, а потом, договора ради, отишла у Београд аутобусом, што је у то време значило пут од 24 сата. Врло брзо смо се сагласили око редакције – скоро спонтано смо одлучили да ту буду Љиљана Ђурђић, Дубравка Ђурић и Радмила Лазић. Било је разговора и са неким колегама, попут Јовице Аћина, али се нико осим нас четири није задржао у редакцији која је тако постала потпуно женска. Договориле смо се за рубрике, а од самог почетка сматрале смо да поред прозе, поезије, критика, есеја и портрета савременице, треба да буде и нечег што се тиче прошлости – портрет претходнице. Такође смо одлучиле да на крају сваког броја имамо својеврсну књигу: једну драму, краћи роман, збирку поезије, приповетке, превод. Све је ишло невероватно глатко и први број је изашао релативно брзо. Помогла нам је група “Шкарт” одличним дизајном који је остао исти до краја.

У Вашем уводном тексту из првог броја, објављеног у периоду када избеглице из Хрватске пристижу у Србију, а оружани сукоби у Босни и Херцеговини су у јеку, истиче се женски активизам у мировном покрету и критикује (српска) националистичка идеологија. Како се тај антиратни и антинационалистички став одразио на уређивање часописа, односно избор сарадница и сарадника, те књижевних и теоријских/критичких прилога?

Није било само ауторки, било је и много аутора и часопис се оформио око једне основне идеје, а то је била противратна идеја и повезивање са свима са којима смо некада били повезани. Часопис је требало да представи ону домаћу сцену која тада већ сасвим јасно не може да уђе у национално опредељене часописе. Појавило се код нас јако много нових ауторки и аутора – први пут смо објавили ромску песникињу, на шта сам посебно поносна, албанске ауторке са Косова су имале своје место од почетка. Без икаквог написаног програма часопис је почео да функционише од самог почетка, у најгорим могућим условима, и таква се сарадња наставила наредне две-три године: мислим да је најбоља од свих година била 1996, када смо успеле да дамо и један број на енглеском језику. Мислим да се из читања *ProFemine* јако добро види дух времена, не као некакво идеолошко језгро, већ као резултат рада жена које су мислиле својом главом.

Да ли се и како тај став одразио на рецепцију часописа (пре свега, у стручној јавности)?

Ми смо сматране толико маргиналним, да се нико није нарочито трудио да нас уништи. И сама се чудим томе - нико нас није угрожавао. Једино је једном полиција упала у Радио Б92 и запленила и све *ProFemine* тако да само имали проблем да неке ствари реконструишемо. Од 1999. је почела друга фаза, када је било све мање новца, а од такозване промене 2000. постало је страшно. *ProFemina* већ неколико година не излази, награду „Биљана Јовановић” присвојили су други.

Упркос свим тим мукама, Љиљана и Дубравка су невероватно много радиле на издавању часописа, али онда смо дошле у ситуацију у којој је велики број невладиних организација. Нове *ProFemine* нема већ годинама, часопис не може да изађе ни електронски јер ни ја ни остале уреднице немамо институцију која би давала средства за тај вид објављивања, а без такве подршке се не може.

Како сте конципирале рубрику „портрет претходнице“ која је у основи свих истраживања женског стваралаштва на овом тлу, укључујући и Књижевство? У првом броју објављен је темат о Даници Марковић који је обухватао њено стваралаштво као и текстове о њој.

Све смо имале неке своје претходнице које су нам биле важне. Љиљана и ја смо, на пример, биле опседнуте Даницом Марковић, али и неким другим женама. То су добрим делом сећања београдских жена на своје претходнице. Нисмо имале никаквих предрасуда: планирале смо да направимо зборник о Мир-Јам, што, на жалост, нисмо успеле. Загрепчанке су, на пример, потпуно “преновиле” Загорку. Ни о једној жени ништа није завршено, увек можемо још нешто да кажемо.

Идеја је била да истражујемо сваку жену, мање-више спонтано и стихијски, које се сетимо или на коју нас неко подсети. Почеле смо са списком претходница који је толико богат да и сада на њему има имена за неких шездесетак бројева. Лекарке, медицинарке, архитекте, жене у музици, балету, у моди.

Цела се ствар родила из чињенице да у тада новим историјама књижевности – Палавестриној, Деретићевој – није било жена или су жене које сам увелико читала

описане по једном, углавном полунегативном, реченицом. Јулка Хлапец Ђорђевић је у тим историјама неважна, а ја се питам како би било данас – данас, 2017. године, објавити те две књиге њених феминистичких есеја у Београду?! Можемо ли то да замислимо? Ко би их објавио?

Велико откриће ми је била књига Властоја Алексијевића о српским ауторкама – мала књига од шездесетак страна, драгоценог садржаја, необично прецизно и необично похвално написана. Њу смо објавиле у првом броју *ProFemine*.

Потом, књига Зорке Јанковић, панорама светског феминизма, коју сам, као и претходну, нашла у антикваријату. Први пут сам из те књиге сазнала, на пример, да је постојао швајцарски феминизам. Сви национални феминизми су ту побројани и описани, а то је писала једна жена у Новом Саду уочи Првог светског рата.

Зашто није било Милице Стојадиновић Српкиње међу претходницама у ProFemini? Милица је била изузетно важна и дубоко злоупотребљена у деведесетим – да ли је то ово друго разлог?

Рубрика о Милице је била на нашој листи претходница, али није стигла на ред, то је једини разлог. Милица је била веома важна за нас, јер све време кроз њено писање пробија нешто друго. Било је важно да се види о чему заправо она пише кад пише о Фрушкој гори, па и у својој поезији, и управо зато што је њено име било тако употребљено. Било би потребно истражити шта се све са њом у животу дешавало, при чему треба узети у обзир и роман Милице Мићић Димовске који је сјајан, а са друге стране испитати визуелне ефекте њених фотографија и коначно, сачинити суптилну анализа њених записа и поезије. Она је богат извор емоција које се претварају у речи. Миличино дописивање са Вуком је изузетно. А Вук је за мене први српски феминиста – то видимо и по његовим поделама усмене поезије које нису жанровске већ родне, као и из биографије где постоји многи знаци потпуно новог рационализма, француског, револуционарног, скупа са једним новим феминизмом.

Ваш текст у Портрету претходнице посвећеном Јелени Димитријевић, „Харем, номади”, отворио је нове перспективе тумачења ове ауторке и пресудно утицао на

обнову интересовања за њен рад. Како сте сазнали за Јелену Димитријевић? Знамо да сте предложили Слободанки Пековић да напише пропратни текст за ново издање Писама из Ниша о харемима. Да ли је тај репринт био Ваша идеја? Какво је место ове књижевнице у српској култури?

Јелену Димитријевић сам читала још као гимназијалка када сам у антикваријату СКЗ нашла њен роман *Нове* који ме је фасцинирао. Репринт *Писама из Ниша* нисам предложила ја - рукопис смо добиле од Љиљане Ђурђић и тако је почела женска кооперација. Јелена Димитријевић је била избачена из српске књижевности и крајње је време било да се у њу врати.

Да ли имате било какве податке или макар претпоставке о читалачкој публици ProFemina (бројност, образовање, године...)?

ProFemina је ишла од руке до руке. Од продаје никад ништа нарочито нисмо видели, мада је стајала у неким књижарама по Београду. Можда је највећи искорак био када се број на енглеском 1998. појавио у излогу књижаре *De Fat* у Паризу. Те књижаре, међутим, више нема. У земљи је проблем био у томе што је *ПроФемина* тешко допирала до средина изван Београда. Стизала је до Загреба, чак и Сарајева, али у унутрашњости Србије је није било.

Како видите место и улогу штампаних феминистичких (и других критичких) гласила у Србији и региону данас?

Премда их има неколико, имају мало утицаја на већу културну публику, због превладавајућег сексизма. Још увек се запрепасти кад видим како су професионално уређени феминистички часописи, за разлику од неких закрпаних и склепаних књижевних - којима наравно не недостаје државни новац...

Како бисте описали везу између Универзитета и шире јавности, посебно у вези са родном равноправношћу и феминистичким ангажманом? Да ли су, по вама, академски

феминистички часописи присутни у јавности у данашње време? Како видите њихову улогу?

Богатство и разноликост академских феминистичких часописа у свету, штампаних и електронских је изузетно, и важни су и изван свог основног дисциплинарног поља. Врло се мало истраживача у хуманистици данас усуђује да представи неки феномен без призива на феминистичка истраживања о томе. Реч је о младој дисциплини, која је брзо и темељно заузела место у академском свету. Истовремено, такви су часописи присутнији кад погледамо њихов политички и друштвени ангажман. Академија због њих данас другачије изгледа. Што се тиче српске ситуације, скоро ништа од тога се у академским публикацијама не види, премда су феминистичке конференције, чланци и књиге створили врло импресиван простор.

*Већ 19 година пишете за мариборски лист *Večer* колумну која излази суботом. Шта за Вас значи та врста текста?*

Никада нисам престала да пишем за новине. Између 1975. и 1991. године живела сам као номад, између Љубљане и Београда. У том периоду стално сам сарађивала са неким новинама: прво је то била *Књижевна реч*, онда сам врло мало писала у *Старту*, потом у *Vremenu* већ крајем 90их, па у љубљанском *Teleksu* неколико година. Када је почео рат неко време сам писала за новосадски *Независни*, па за неке кратковечне словеначке часописе и, коначно, за *Večer* у Марибору. Мој основни ангажман је увек био минималистички – основна људска права, ништа друго. То је она линија испод које се не може ићи. Понекад је то врло осетљива линија, али, то је заиста минимум. Писала сам и када сам коначно приспела у Љубљану да будем само ту, али нисам могла да објављујем, све до средине деведесетих. Нападали су ме, и сада ме нападају, и то увек врло примитивно, искључиво на националној основи.

У сваком случају, моје писање произилази из феномена који смо сви препознали: угрожено је оно што подразумевамо, што је наша тековина и тековина претходних генерација до, рецимо, 200 година уназад: људска права, женска права која су млађа, неке законске основе које смо сматрали кључним и једно осећање за које одајем признање

социјалистичком систему, а то је осећање једнакости. То нам је било усађено, све смо то изгубили и схватили да морамо да их обновимо.

Да ли је роман Ravnoteža настао из жеље да се очува сећање на доба од пре 20 година на посебан, уметнички начин? Шта може да се учини у роману што не може у есеју?

Историја тог романа је прилично забавна: написала сам га између 1994. и 1996. Један део је и објављен 1996. у *ProFemini* и то поглавље сада нисам мењала. Покушала сам да га објавим на неколико места, али нисам успела. Када сам пензионисана, дошла сам у контакт са Јасмином Радојичић, једном изузетном младом женом, уредницом у “Лагуни”. Она ме је питала да ли имам нешто да предложим за штампу. Имала сам роман који сам написала 2014, и који сада иде у штампу. Овај други, заправо први, тада се звао *Једномесечићи*. Наслов *равнотежа* је Јасминин: она је хтела да објави прво тај роман, па сам му се вратила, дописала сам неке делове а неке избацила.

У роману могу да урадим много тога што не могу у есеју. Пре свега, могу да ствари кажем јасније. Роман који је сада у штампи је био чиста терапија – када сам насилно пензионисана и остала потпуно без средстава и без институције коју смо стварали 20 година, лишена много чега, добила сам наједном време и почела сам да пишем не бих ли се спасла. Могла сам да довршавам и ствари које нисам раније успевала.

Камерна опера „Julka i Janez” о Јулки Хлапец Борђевић премијерно је изведена почетком 2017. Када је настао тај либрето? А други драмски текстови?

Либрето сам написала 2005, по поруџбини, али је са извођењем ишло споро, што је честа судбина драмских текстова. Премијера је била тек у јануару 2017. Било и неколико реприза, и сваки пут је публика напунила салу... Словеначка публика је очито јако уживала у причи о еманципованој српској феминисткињи и Словенцу затвореном у католичку породицу. Налепши део опере је дует који изводе када се коначно сретну и оживе младеначку љубав: текст арије је Дучићева песма, коју певају на српском. Публика је сваки пут поздравила аплаузом овај део. Написала сам и неке кратке, комичне текстове

за позориште сенки, које смо интензивно изводили између 2011. и 2014. Међу њима је и једна драма о Загорки која је изведена у Загребу и коју је публика јако волела. Реч је о познатој епизоди када су Загорку ухапсили, али како су све ћелије биле препуне, феминисткињу која је протестовала ставили су у складиште са метлама. Драма прати њена размишљања, а на крају долази, наравно, Гордана, и њих две на метли заједно одлазе. Уживала сам у тим драмским текстовима и у либрету, то су заиста били потпуно нови простори слободе.